

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

İdeolojik ve Metafor Bağlamda Akademisyen Âşık: Kırâç Ata
Academician Aşık in the Context of Ideology and Metaphor: Kırâç Ata

Hüseyin Kürşat TÜRKAN

Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü

khturkan@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-6743-9056

Ayşe ÇELİK KAN

Dr.

aysekancelik@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-6884-220X

Öz: Toplumsal değişimler; siyasal, sosyal ve ekonomik değişimleri beraberinde getirdiğinden kültür de bundan etkilenmektedir. Kültürün toplumdan bağımsız olmaması bünyesinde barındırdığı birçok unsurun çağa ve olaylara ayak uydurarak değişimini gerekli kılmıştır. Toplumun aynası olan edebi eserlerde bu durum görülmektedir. Zamanın baskın ideolojik düşünceleri şair ve ozanları da etkileyerek onları dönem olaylarını işleyen şiirler yazmaya sevk etmiştir. Buradan hareketle yazılı ve sözlü kültür unsurlarından şiir, şairin ideolojik yaklaşımlarını doğrudan veya dolaylı yollardan okuyan ve dinleyenlere vermektedir. Bu bakımdan şiir, şairin okuyucuların gönlüne ve zihnine bir yolculuğudur. Şairin düşüncelerini topluma kabul ettirme veya toplumun hissiyatını yansıtmaya olarak görülen şiir, eylemsel faaliyetidir. Bu yolla kitleleri etkilemekte ve harekete geçmelerini sağlamaktadır. Âşıklık geleneğinde âşık, halkın yaşantısını, derdini, sevincini ve psikolojisini şiirlerinde işleyerek çağın olaylarını yansıttığı gibi bu olayları gelecek nesillere aktarmaktadır. Çalışmada, Âşık Kırâç Ata'nın ideolojik tutumu ve şiirlerinde metafor kullanımına değinilmiş, şiirlerinde ideolojinin olup olmadığı, metaforun nasıl kullanıldığı irdelenerek verilmeye çalışılmıştır. İlgili çalışma "Âşık Kırâç Ata (Ekrem Kırâç)'nın Hayatı Sanatı ve Şiirleri" (Türkan, 2016) kaynağından alıntılar yapılarak hazırlanmıştır. Çalışmada dokuz şiir ideolojik sınıflandırmaya tabi tutularak incelenmiş, konuyu özetleyecek mahiyette dörtlükler kullanılarak âşığın satır aralarına sakladığı anlamlar gün yüzüne çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, metafor, şiir, Âşık Kırâç Ata

Abstract: Social changes are affected by this in culture because they bring with them political, social and economic changes. The fact that culture is not independent of society has made it necessary to change many of the elements it contains by keeping up with the era and events. This situation is clearly seen in literary works that are the mirror of society. The dominant ideological ideas of the time also influenced poets and poets, leading them to write poems that deal with the events of the period. Based on this, poetry, from its written and oral elements, gives the ideological approaches of the poet directly or indirectly to those who read and listen. In this respect, poetry is a journey of the poet into the hearts of the readers. Poetry, which is seen as making the poet's thoughts accepted by society or reflecting the society's feelings, is the poet's active activity. In this way, it affects the masses and enables them to take action. In the tradition of minstrelsy, aşık processes the life, troubles, joy and psychology of the people in his poems, reflecting the events of the era and transmitting these events to future generations. In the study, the ideological attitude of Aşık Kırâç Ata and the use of metaphor in his poems

Geliş Tarihi: 08.05.2024

Kabul Tarihi: 14.08.2024

Yayın Tarihi: 31.12.2024

Atıf: Türkan, H. K. & Kan Çelik, A. (2024). İdeolojik ve metafor bağlamda akademisyen âşık: Kırâç ata. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(3), 1246-1255. Doi: 10.33437/ksusbd.1480430

were mentioned, and it was tried to be given by examining whether there is ideology in his poems and how metaphor is used. The related study has been prepared by making quotations from the source "The Life, Art and Poems of Aşık Kırâç Ata (Ekrem Kırâç)" (Türkan, 2016). In the study, nine poems were examined by subjecting them to an ideological classification, and the meanings hidden by the lover between the lines were revealed by using Decals that summarize the subject

Keywords: Ideology, metaphor, poetry, Lover Kırâç Ata.

GİRİŞ

Her sanat dalında olduğu gibi, toplumcu gerçekçi bakış açısıyla yola çıkan sanatçının toplumu ilgilendiren her meselede kalem oynatması ve halkı bilinçlendirmesi olağan bir durumdur. Âşığın toplumu etkilemek için kalemine başvurması veya toplumun etkilendiği bir olayı anlatmak üzere ondan faydalanması kaçınılmazdır. İletilmek istenilen mesaj kelimelerin büyülü dünyasından seçilerek dizilmekte ve dörtlükler oluşturulmaktadır. Şiir, bir âşık için kelimelerin düz anlamının çok ötesinde bin bir anlam saklamaktadır. Toplumu derinden etkileyen meseleler için âşık, temsilci görevini üstlenerek halkın sesi olmuştur. Bu nedenle dönemine ayna tutabilen âşıklar sadece döneminde değil yüzyıllar sonra da yâd edilmekte ve âşığın hakkı teslim edilmektedir. Bir nevi kanaat önderi olan âşık; toplumun aksayan yönlerini ele alarak sosyal ve ekonomik durumlar hakkında eleştirel düşünebilmeyi, gelecek adına alınacak kararların uygunluğu gibi konularda halka farklı bir bakış açısı kazandırmaya çalışmaktadır. Bütün bunlar olurken kimi zaman âşık, özgürlüğünden olacak kimi zaman eleştiri oklarına maruz kalacaktır. Bu durumu en iyi ifade eden söz Yunus Emre'nin;

"Söz ola kese savaşı,

Söz ola kestire başı,

Söz ola ağulu aşı

Yağ ile bal ede bir söz." (Bilgin, 2020: 30) sözüdür.

Söz, ağızdan çıkan her kelimeyi kapsasa da içerisinde bir ileti barındırmaktadır. Bu ileti ile kimi zaman bir metafor kastedilmekte kimi zaman gerçek anlamlı bir sözcük kastedilmektedir. Düşüncelerin ideoloji olarak yansıtıldığı edebi metinlerde verilmek istenilen mesaj genellikle ilk akla gelendir fakat şiirsel anlatıma metafor eklendiğinde bu durum değişmektedir. Şiirde verilmek istenilen ideolojik düşünce ve metaforik anlatımın nasıl ve ne şekilde olduğu Âşık Ekrem Kırâç'ın şiirlerinden yola çıkılarak verilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ideolojinin ne olduğu ve şiire nasıl uygulandığına değinildikten sonra metafor kavramı ele alınmıştır. Metafor, ideoloji ve şiir arasında nasıl bir bağ olduğu anlatılmış, bu bağ Kırâç Ata'nın şiirlerinden hareketle açıklanmıştır. Ayrıca âşığın ideolojik görüşü, metaforik düşüncesi ve sanat anlayışına da yer verilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen dokuz şiir ideolojik sınıflandırma yapılarak incelenmiştir.

İDEOLOJİ VE METAFOR KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

İdeoloji, Fransızca kökenli bir kelime olup somut olmayan düşüncelere dayanan bir kavram olarak kabul edilmektedir (TDK, 2019). Toplumu etkileyen siyasî, dinî, ekonomik gibi düşüncelerin bütünü olan ideoloji, daha çok soyut düşüncelere dayanmaktadır. Farkında olmadan ortaya çıkan ve halk için yeni bir düşünce sistemini ön gören ideoloji, toplum tarafından genellikle kaçınılan bir durumdur. İdeoloji ile arasına mesafe koyan halk, yeniye alışmaktan korkar. Bunun tam tersi durumlar da görülebilmektedir.

Fransız düşünür Destutt de Tracy tarafından ortaya konulan ideoloji, bilinçli düşünmeye sevk etmek üzere kullanılmıştır. Kimi iktidarların varlıklarını devam ettirmek için savundukları ideoloji, düşüncelerin açığa çıkması olarak algılanmış ve savunulmuştur. İdeoloji aynı zamanda topluma egemen olan sınıfın kendi çıkarlarını korumak ve devam ettirmek için destekledikleri bir düşünce sistemidir (Dursun, 2001: 24). Kimi sınıfların yararına görülen ideoloji bu insanların fikir birliğinden ibarettir. Kurulan düzenin devamı için çeşitli düşüncelere bel bağlayan bu gibi sınıflar egemen yapının ne şekilde çalıştığını dile getirerek kendi çıkarlarını devam ettirmektedirler. Toplumsal değerlere, toplum

düzenine ve kavramlara yeni anlamlar yüklediği ideolojide önemli olan egemen sınıfın istekleridir (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 277).

Bireyin ve toplumun daha iyi refah seviyesine ulaşması için belirli amaçlar doğrultusunda çizilen yolda ilerlemeyi hedefleyen ideoloji gerçek anlamına sosyal ve beşerî olayların ışığında ulaşır (Allardt, 1971: 117). Şerif Mardin'e göre ideoloji yönetilen sınıfın düşünce yapısıdır. Bunu Mardin şöyle açıklamaktadır; "kitle toplumunun belirmesiyle beraber önem kazanan inançlardır. Bu inanç ve tutumları belirli bir şahsın fikri yapıtlarına indirgemek mümkün değildir. İdeoloji, bu anlamda daha çok, 'idare edilen'lerin arasında yaygın, yönlü, fakat sınırlı, belirsiz fikir kümelerinden meydana gelir." (Mardin, 2018: 13). Toplumun belirlediği kurullarla yine toplumun yönlendirildiği ideolojide belli fikirler belli kişiler tarafından yönetilmektedir.

Toplumsal yapı içerisinde hareket özgürlüğü tanıyan ideoloji Althusser'e göre şöyledir: "Öznelerin üretildiği ve çeşitli yollarla toplumsal yapılar içinden hareket edebilmelerini sağlayan pratiktir. İdeoloji çarpıtıcı bir mercektir çok, gerçekliğin kurucu ögesi belirli bir gerçekliktir" (2003: 76). Gerçekliğin ortaya çıkması ve görülmeyeni gösterme olarak açıklanabilecek ideoloji, Marx'a göre sınıfsal düzendir. Sınıfsal düzende egemen sınıfın istek ve düşünceleri diğer sınıflara göre daha önemlidir. Buradan hareketle ideolojinin aldatıcı olabileceği ve sınıfsal çıkarlara hizmet ettiği söylenebilir (Türk, 2010: 111). İdeolojiyi ekonomik bakımdan değerlendiren Marx, para kimdeyse söz onundur, anlayışını dile getirmektedir. Düşünce sistemine yön verebilen sınıf, diğer bütün sisteme yön verebilecek gücü elinde taşımaktadır (Heywood, 2006: 58). İdeoloji aynı zamanda bir inanç sistemidir. Yanıltıcı bir inanç sistemi olan ideoloji, yanlış fikirlere hizmet edebilmektedir. Doğru veya yanlış bilgiyi bünyesinde barındıran ideolojik düşünce bunu kabul eden tarafından sorgulanmadığı sürece zararlı değildir (Fiske, 2003: 212). Maddi koşullara hizmet ettiği sürece zararlı görülmemeyen ideolojik düşünce Marx'a göre gerçekliğin yanılsamasıdır. Toplumun maddi çıkarlarına hizmet eden ideolojik düşünce daha çok güdüseldir. Bu nedenle halk ile iktidarın çatışmasından beslenir (Türk, 2010: 106). Maddi olarak belli seviyenin üstündeki kişilerin etkilenmediği ideolojik güç daha çok alt sınıfları etkilemektedir. Ekonomik olarak dar boğaza düşen alt sınıf bu nedenle ideolojik düzene karşı çıkmaktadır. Toplumda bir ideolojik düzen oluşturulacaksa bu tüm sınıfları kapsayan bir düzen olmak zorundadır. Toplumun düşünce sisteminde şekillenen ideoloji onun tüm yaşantısını etkilemektedir. Marx'a göre ideolojik düşünce devlet ile toplum arasında bir yerde yer almaktadır (Çetin, 2007: 16). İdeolojiyi mücadele alanı olarak gören Gramsci, bunu toplumu bir araya getiren ve insanların harekete geçmesine vesile olan bir durum olmasına bağlamaktadır (1997: 79). Belli bir güç alanı oluşturmak üzere kullanılan ideolojiyi Gramsci, sadece üst sınıfın kullanacağı bir sistem değil, alt sınıfın da kullanabileceği bir düşünce sistemine dönüştürmüştür. İsteklerini kabul ettirmek ve belli bir sisteme sahip olmak isteyen alt sınıf bu düşünce sistemini kendi çıkarlarına göre kullanmayı bilmıştır (Öztürk, 2007: 72). Bütün bunlardan hareketle ideoloji, toplumu bir arada tutan siyasal sistemin toplumun bütün kesimlerine aynı oranda değer veren, onların düşüncelerine; politik, bilimsel, hukuksal, dinsel, estetik bakımdan yön veren sistemdir.

Metafor ise, insan zihninde oluşan haritalardan yola çıkarak topluma, coğrafyaya ve insana dair tüm etkileri ortaya koymaya çalışan düşüncedir. İlk olarak felsefede temelleri atılan metafor, daha sonra diğer bilim dallarını da etkilemiştir. Âşığın veya sanatçının ürettiklerinden yola çıkarak kavramsal bir genişlik sunan metafor, okur zihnini de farklı şekillerde etkileyerek onlara ulaşmaktadır. Mecaz anlatımla karıştırılan metafor için; "mecaz anlamda verilen geçici ismin içindeki kavram, olgu, olay veya varlıktır" (Lakoff ve Johnson, 2015: 30; Demir ve Karakaş Yıldırım, 2019: 1088) denilmektedir.

Metafor üzerine üç önemli kuramdan söz edilir. Bunlar; yerine geçme kuramı, karşılaştırma/kıyaslama kuramı, etkileşim kuramıdır (Daşcıoğlu, 2015: 172). Söz konusu kuramların şiirlere uygulanmasında âşığın hayal dünyası işin içine katılmaktadır. İletişimin arka planını oluşturan metaforik anlatımlar âşıklar tarafından şiirlerde özel anlatımlar oluşturmak adına kullanılmaktadır. Âşık; anlamı genişletmek, yoğunlaştırmak, ayırtılmak ve yeni anlamlarla birleştirmek üzere metaforik anlatıma başvurmaktadır. Şiirde kullanılan metafor, anlamı açık etmek yerine saklamak içindir. Hakikat ile metafor arasında kurulan bağla soyutlanan anlam ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

"Bir olgunun, bir kavramın doğasını anlatmak veya hissettirmek için onu çok bilinen bir benzeriyle ilişkilendirerek veya kıyaslayarak anlatma" (Demir ve Karakaş Yıldırım, 2019: 1090) olarak

tarif edilen metafor, Kırac Ata'nın şiirlerinde de tespit edilmiştir. Âşığın deneyimlerine, duygu ve düşüncelerine dayanan metaforlar, toplumun tutum ve davranışlarına göre yeniden şekillenmiştir. Toplumun, coğrafya, din, dil ve kültür gibi etkenlerini şiirlerinde bilinçli bir şekilde ele alan Ekrem Kırac, anlatmak istediklerini çeşitli metaforlar kullanarak aktarma yoluna gitmiştir. Kırac Ata'nın şiirlerinde ortak bilinci kullandığına ve ortak bilincin sanatçıyı etkilediğine rastlanmaktadır.

ÂŞIK EKREM KIRAC ATA'NIN HAYATI VE ÂŞIKLIĞI¹

Halkın diliyle, halkın duygu ve düşüncesine tercüman olan âşık, toplumsal değerlere sahip çıkarak bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol oynamaktadır. Zengin bir birikime sahip olan âşık edebiyatı, toplumun ihtiyacı doğrultusunda değişmiş, dönüşmüştür. Bu değişim çeşitli âşıklar tarafından dillendirilmiştir. "Söz konusu ihtiyaçları dile getiren günümüz âşıklarından Ekrem Kırac, 1958 yılında mart ayının sonlarına doğru dünyaya gelmiş, ancak yıllar sonra nüfusa kaydedilirken 1957 olarak yazılmıştır. Asıl doğduğu yer Sergen olmasına rağmen yine nüfus kayıtlarında doğum yeri Hatay'ın Erzin ilçesi olarak geçmektedir." (Türkan, 2016: 32).

Kırac Ata, "Hatay ilinin Erzin ilçesinde 1963'te Hürriyet İlkokulunda öğrenim hayatına başlamıştır. 1975 yılında Osmaniye Lisesine kayıt yaptırarak 1978 yılında mezun olmuş, aynı yıl üniversiteyi kazanarak Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne kayıt yaptıran Âşık Kırac Ata, 1982 yılında buradan mezun olmuştur. Askerlik görevinden sonra öğretmenliği sırasında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1986'da yüksek lisansa başlayan âşık çeşitli nedenlerden dolayı bu eğitimini ancak 1996 yılının Nisan ayında tamamlamıştır." (Türkan, 2016: 33-34).

Ata, "Türk halk şiirinin doğaçlama olarak söylenebildiği, Türk halk müziğinin sevilerek dinlendiği bir kültür ortamında dünyaya gelmiştir. Hatay'ın Erzin ilçesine taşındıktan sonra radyodan dinlediği türkülerini öğrenen Kırac Ata, bu türkülerini ezberleyerek söylemeye başlamıştır. Üniversiteyi kazanıp da edebiyat derslerini bilinçli bir şekilde görmeye ve algılamaya başlayınca, saz çalma ve söyleme işini Türk halk müziği ve özellikle de âşık edebiyatı sahasında yoğunlaştırmıştır. Âşık üniversite yıllarında Erzurum'un kültür ortamından da etkilenmiş, Erzurum Radyosu hocalarından Kıyasettin Temelli'nin saz ekibinde faaliyet göstermiştir. Daha sonra Erzurum'da hemen her yıl düzenlenen 'Âşıklar Şöleni' faaliyetlerine seyirci olarak katılmış ve âşık fasıllarının nasıl uygulandığını, yarışmaların ve atışmaların nasıl yapıldığını uygulamalı olarak görme imkânı bulmuştur. Kendisine Karacaoğlan ve Dadaloğlu'nu manevî usta olarak örnek alan Kırac Ata, tanıştığı usta âşıklar tarafından da her zaman takdirle karşılanmıştır." (Türkan, 2016: 41-44).

Âşık Kırac Ata'nın Şiirlerinde İdeoloji ve Metafor

Her dönemin ideolojisi kendi kahramanlarını ve bu kahramanlara özenen kişilerini yaratmıştır. Toplumun bazı kesimleri bu kişilere bilinçli bir hayranlık duysa da kimi kesim bilinçsiz bir hayranlık duyup bu gibi kişilerin peşinden sürüklenmiştir. Kitleleri harekete geçirebilecek bir güce sahip olan ideolojik düşünce âşıklar tarafından bilinçli kullanılmış, şiirlerle toplum yönlendirilmiştir. Söz konusu bilinçle hareket eden âşık, şiirlerinde ideolojik düşüncesini kimi zaman olduğu gibi kimi zaman çeşitli metaforlar kullanarak vermiştir. Soyut gerçeklikten somut gerçekliğe adım attıran âşık, toplumun gerçeklerini ideolojik düşünce süzgecinden geçirerek vermektedir. Şiire farklı bir bakış açısı kazandıran âşık, ideolojiyi şiirlerine harmanlayarak topluma ışık tutmaktadır. Buradan hareketle Kırac Ata'nın şiirlerinde dönemin ideolojik yaklaşımının izlerini bulmak mümkündür. Âşık, halkın derdini, kederini, sevincini, ekonomik sıkıntılarını şiirlerine yansıtan ve bu konular üzerine giden birey olarak; aldığı, yüklendiği görevi hakkıyla yerine getirmektedir.

Toplumun ortak duygu ve düşünüsünün söze/yazıya aktarılması olan şiir, sanatsal bir faaliyettir. Halkın eylemci yönünü, ideolojik ve metaforik düşüncesini şiirlerinde konu edinen âşık, toplumun ortak dili olmuştur. Bu bakımdan âşık, toplumun çekinip korkarak dile getiremediği duygu ve olayları dışa vurarak herkes tarafından duyulur ve görülür olmasını sağlamaktadır. Şair kendi isteğiyle sorumluluk

¹ Âşık Kırac Ata'nın hayatı ve şiirlerine ait bilgiler Hüseyin Kürşat Türkan (2016), "Âşık Kırac Ata (Ekrem Kırac)'nın Hayatı Sanatı ve Şiirleri", kaynağından alınmıştır.

alarak harekete geçer. Şiirlerinde ideolojik düşünceye yer veren âşık, bunu toplumla arasında kurduğu bağla yapmaktadır. Kendini topluma kabul ettirme derdinde olmayan âşık, düşüncelerini eyleme geçirmek üzere şiirler kaleme alır. Âşık için artık “ne amaçla ve kim tarafından ne söylendiği” önemlidir. İdeolojik ve metaforik düşünceler sözün ötesine geçerek kavramlar ile duygular arasında köprü kurmaktadır. Bu bağlamda ideoloji ve metaforun bir söylem meselesi olduğu görülmektedir.

Çalışmaya alınan dokuz şiirin ideolojik bir sınıflandırma çerçevesinde incelenmesi hem konunun daha iyi anlaşılmasını hem de şiirlerin yerinde açıklanması adına gerekli görülerek bir sınıflandırma yapılmıştır. Şiirler ideolojik düşünceyle birlikte metaforik düşünce kapsamında da ele alınmıştır. Şiirlerin ideolojik olarak sınıflandırılması şu şekildedir:

Toplumsal Değerleri Yücelten Şiirler: Dinle Beni Ağam Beyim

Toplumun Aksayan Yönlerini İşleyen Şiirler: Var Babam, N’olur Bizleri de Alın AB’ye, Türedi, Benzedi, Kalmadı Benim, Anlamaz

Kitlesel Yapıların Çıkar Çatışmalarını İşleyen Şiirler: N’olur Bizleri de Alın AB’ye, Selamı Var Ha

Düşünce ve İnanç Sistemlerini İşleyen Şiirler: Alevi Gardaşım

Çalışmada incelenen şiirlerden “N’olur Bizleri de Alın AB’ye” adlı şiir, iki sınıflandırmanın içerisinde de kendine yer bulmuştur. Şiirden parçalar her iki başlık altında da incelenmiştir.

Toplumsal Değerleri Yücelten Şiirler

Toplumsal değerlerin bireyler tarafından kabul görüp sürdürülmesi belli bir bilinç çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu değerlerin toplumu yakından takip eden âşıklar tarafından incelenmesi ve konu olarak şiirlerinde işlenmesi olağan bir durumdur.

Âşık Kırâç Ata’nın şiirlerine bakıldığında millî duyguları yoğun şekilde işlediği ve bu konudaki hassasiyeti göze çarpmaktadır. Doğduğu ve yaşadığı toprakları kutsal sayan âşık, bununla gurur duymaktadır. Türk olmanın haklı gururunu yaşayan âşık, bu duygusunu şiirlerinde en üst perdeden vermektedir. “Asyalı Kafkasyalı benim” dizesiyle Kırâç Ata, Türk olmayı yücelten, faziletli sayan, devlet geleneğinin Türklerden öğrenildiğine değinen bir yaklaşım sergilemiştir. Bu düşüncelerini şu dizelerde ifade etmiştir:

“Türk’ün aslı, özü benim

Asyalı Kafkaslı benim

Yine gönlü yaşlı benim

Esareti gören benim

Bu zinciri kıran benim” (Türkan, 2016: 172).

Vatan, üzerinde yaşanılan toprak parçası olarak düşülmektedir. Ancak Âşık Kırâç Ata bu durumu sadece üzerinde yaşanılan bir toprak parçası olarak düşünmemiştir. Adriyatik’ten Çin Seddi’ne kadar olan bölgeyi vatanı sayan âşık için Misakımillî sınırları ulaşılması kolay nokta olarak verilmektedir. Kızılma ve Turan ülküsüne bağlı olan âşığın bu düşüncesi şiirlerine de yansımıştır. “Kızılma ve Turan” metaforu Türklerin cihan hâkimiyeti ile ilgilidir (Turan, 1996: 39).

“Azer, Kazak, Kırgızları

Türkmen, Özbek Türk özlere

Titre düşmanın dizleri

Bu fırtına, boran benim

Kızılelma, Turan benim” (Türkan,2016: 172).

Âşık Kırâç Ata bu dörtlükte, farklı coğrafyalarda yaşayan Türk soylu halkların olduğuna değinerek Türkiye Türklerinin dışındaki Türklerin varlığını zikretmiştir. Ayrıca dağınık coğrafyada yaşayan Türklerin birlik olabilmelerinin Kızılelma düşüncesiyle mümkün olabileceğini vurgulamıştır.

Toplumun Aksayan Yönlerini İşleyen Şiirler

Toplumsal yaşayış içerisinde herkesin kurallara ve kültürel değerlere önem vermesi beklenilmez. Toplum ahlakını olumsuz yönde etkileyecek durumların gerçekleşmesi herkes tarafından kınanmakta ve eleştirilmektedir. Halkın nabzını tutmakta bilinçli hareket eden âşık, çeşitli söylemlerle halkı uyarmakta ve doğru yola teşvik etmektedir. Söz konusu söylem meselesinden yola çıkarak Ekrem Kırâ’ın “Var Babam” Şiiri ele alınacak olursa statüsünü kullanarak çıkar sağlayanlara, uygulamayla tutum arasındaki farklılıklara, ileri görüşlü olmayan liderlere, Amerika ve Avrupa Birliği dşknlĞine değinerek toplumda gördüğü aksaklıkları dile getirmiştir. “Kynek değil, don değil/ Türlü orap r babam” mısralarında gerçek anlamı ile çorap örmekten ziyade başa bela örme metafor olarak verilme istenmiştir.

“ok glydk biz gya

Üç beş değil, on değil

Başa gelen son değil

Kynek değil, don değil

Türlü orap r babam” (Türkan, 2016: 138).

Türkiye’nin Batılılaşma sürecinde ve AB’ye üyeliğinde AB’yi haçlı zihniyeti olarak gören âşık, bu birliğe katılmak isteyen zihniyetleri “N’olur Bizleri de Alın AB’ye” Şiirinde (ters taşlama) eleştirmektedir. Çünkü herkes gibi âşık da girilecek herhangi bir topluluğun Türk kültürüne uygun olmadığını ve topluluğun yozlaşacağını düşünmektedir. “Dilenci” metaforunu kullanan Âşık Kırâ Ata, hiçbir Şekilde girmek istemediği AB’ye, girmek isteyen insanlar için dilenci benzetmesi yaparak bu kişileri yermiştir:

“El açıp sizlerden yardım dileriz

Bizler boynu bükük dilencileriz

K.ınızı bile yıkar sileriz

N’olur bizleri de alın AB’ye(!)” (Türkan, 2016: 207).

Kırâ Ata dörtlüğünde AB’nin asil Türk milletiyle kukla gibi oynamaya çalıştığını dile getirmiştir. Haçlı zihniyeti olarak algıladığı AB’nin boş vaatlerle bizi kandırmaya çalışmasını kabullenemediğine değinmiştir.

“B.kla doldurdunuz arka depoyu

Dalkavuklar hemen, per p.poyu

Baş tacımız yaptık çoktan Apo’yu

N’olur bizleri de alın AB’ye(!)” (Türkan, 2016: 207).

Âşık bu dörtlükte, toprak bütünlüğümüzü parçalamak isteyen zihniyetin yani AB’nin bize dost olmadığını, çeşitli örgütler aracılığıyla toplumun huzurunu bozan faaliyetlere destek verdiğini belirtmiştir. Yıllardır terörle mücadele eden Türkiye, binlerce vatandaşını bu yolda kaybetmiştir. “Baş tacı” metaforu ile bölücü başının krallar gibi bakılması anlatılmak istenmiştir. Bütün bu sebeplerle Şiirlerinde bölücülük faaliyetlerini dile getirmiştir:

“AB’ye Őımarıp bizlere ren

Çol çocuğu tutup ön safa süren

Hain pusularla asker öldüren

Mürde tahammülüm kalmadı benim” (Türkan,2016: 241).

Toplumumuzda birçok olumsuz vasıflara sahip kişiler eleştiri konusu olmaktan kaçamamıştır. Kırac Ata da çevresinde bulunan bu gibi kişileri acımadan eleştirmiştir. “Ekmek davası” metaforunu kullanan âşık, geçim derdine düşen halkın uğraştığı konulara yer vermiştir:

“Ekmek davasına bir işe girdik

Çok şükür birazcık rahata erdik

Lokmamızdan bölüp bu ite verdik

Nimetten anlamaz, aştan anlamaz” (Türkan, 2016: 332).

Âşık, günümüzde önemli bir sorun olan yabancı kültüre özenmeyi ve tıpkı onlar gibi olmak isteyenleri eleştirmek amacıyla aşağıdaki dördlüğü yazmıştır. Ayrıca Âşık Kırac Ata, dördlüğünde dilimize gerekli özeni göstermediğimiz için de yakınmıştır:

“Milletin içinde bir nifak oldu

Kültür âdileşti, yoza benzedi

Birlik beraberlik un ufak oldu

Havaya savrulan toza benzedi” (Türkan, 2016: 214).

Âşık Kırac Ata, yukardaki dördlüğünde günümüzde yaygın olan kendi kimliğini kaybetme konusuna eğilerek örf, adet, gelenek ve göreneklerimizden bazı kişiler tarafından bilinçli bir şekilde değiştirildiği ve kaybolması için çaba sarf edildiği anlatılmaya çalışılmıştır. “Un ufak olmak” metaforuyla Ata, kültürel yozlaşmayla beraber toplumun ahlaki olarak bozulduğuna dikkat çekmektedir. Bu bozulma kadın erkek ilişkilerinde olduğu gibi cinsiyet temelli bir bozulmayı da beraberinde getirmiştir:

“Ahlâkı namusu teptik tepeli

Cinsiyet bozuldu iki cepeli

Oğlanlar türedi saçlı küpeli

Oynatmalık oldu, kıza benzedi” (Türkan, 2016: 214).

Toplumun kanayan yaralarından birisi de adam kayırmadır. İnsanın sahip olduğu sıfat ve yeteneklerine göre değil de ünvan ve torpiline göre saygı görmesi âşığı rahatsız etmiş, bu rahatsızlığını aşağıdaki mısralarda dile getirmiştir:

“Hak bozuldu, bakmadılar sıraya

Cinsi bozuk itler girdi araya

Soytarılar kral oldu saraya

Her makamda şaklabanlar türedi” (Türkan, 2016: 212).

Şiirlerinde hemen her türlü konuyu işleyen Kırac Ata, toplumun aksayan yönlerini eleştirdiği gibi kültürel değerlere önem veren, destekleyen ve sürdüren kişi ve kurumları övmeyi de bilmıştır. “Soytarıdan kral olma” metaforunun kullanıldığı dördlükte âşık, işin ehli olanlar tarafından yürütülmediğine değinmiştir. Âşığın şiirleri genel itibarıyla eleştiri mahiyetindedir fakat bu eleştiri, toplumu yermek adına değil uyarmak ve uyandırmak üzerinedir.

Kitlesele Yapıların Çıkar Çatışmalarını İşleyen Şiirler

Dünyayı tasarlayan kitlesel güçler, toplumu da belli bir düzene sokmak için çaba sarf etmektedirler. Kimi bölgelerde özellikle konuşlanmak isteyen global güç sahipleri, o bölgelerde huzursuzluk yaratarak ideallerini gerçekleştirmek istemektedirler. Bununla birlikte dünya genelinde söz sahibi olmak için bu gibi güçlere el açmak, onlardan medet ummak da kimi devletler ve toplumlar için gerekli görülmektedir. Söz konusu durumları şiirlerinde ele alan Âşık Kırâç Ata, sınırimıza oldukça yakın olan Erbil ve Kerkük'te son yıllarda çıkartılan olaylara dikkat çekmek istemiştir. "Kara giymek" metaforuyla âşık, dış güçlerin etkisiyle bölgedeki Türkmen halkın yani soydaşlarımızın kıyımına uğradığına vurgu yapıp bölgede huzur ve refahın olmadığını ifade etmiştir:

"Kerkük'ten Erbil'e gör manzarayı

Ana bacı gardaş giymiş karayı

Doktorsuz ilaçsız onmaz yarayı

Kendi saranların selâmı var ha" (Türkan, 2016: 196).

İnsani bir kıyım gerçekleştirmekten geri durmayan global güç sahipleri bunu bölgeye barış götürmek amacıyla yaptıklarını dile getirerek insan aklıyla dalga geçmektedirler. "Kına yakmak" metaforu bir sevinç belirtmek adına kullanılmıştır.

"Bunca yıl bekleyip yollara baktık

Bir ihtimal dendi, kınalar yaktık

Diz çöküp yalvardık, amuda kalktık

N'olur bizleri de alın AB'ye(!)

Haçı göndere çek, hilâli indir(!)

İsyan edenleri yumrukla sindir

Kıbrıs'tan Kardak'a hepsi senindir(!)

N'olur bizleri de alın AB'ye(!)" (Türkan, 2016: 207).

Kırâç Ata, AB'ye girmekle millî kimliğimizde bozulma olabileceği gibi ülke topraklarında da kayıp olabileceğine değinmekte, bu bilince sahip olmayanları alaycı bir dille yermiştir. Yıllarca kapısında bekleten bir kurum olan AB,âşığın eleştirel kaleminden nasibini almıştır. Âşık, Türk halkına bunun beyhude bir uğraş olduğunu, karşılığında kimlik kaybının yaşanacağını anlatmak istemiştir.

"Talimatlarınız her gün geliyor

Sorgu sual yok ki, kim inceliyor

Millet koyun olmuş mer mer meliyor

N'olur bizleri de alın AB'ye(!)" (Türkan, 2016: 208).

Âşık Kırâç Ata, AB'nin şimdiye dek söylediği hiçbir sözü yerine getirmediği gibi yeni isteklerde bulunduğuna yer vermiştir. Ayrıca Avrupa Birliği'nden gelen bu tehlikeli talimatların sorgulanmadan, yani devletin ve milletin geleceği düşünülmeden kabul edilmesini, milletin de bu konuda sağlıklı bir bilgiye sahip olmamasını eleştirmektedir. "Milletin koyun" olması durumu metafor olarak kullanılmış, halkın sorgulamadan uzak yaşantısı yerilmiştir.

Düşünce ve İnanç Sistemlerini İşleyen Şiirler

Toplumu etkileyen her türlü durumun aşğın şiirinde yer alması onun toplumla bütünleştiğini göstermektedir. Birçok etnik kökenin ve dini yapının bir arada yaşadığı Türkiye'de yer yer düşünce ve

dini anlamda çatışmanın çıkması olağan bir durumdur fakat bu gibi olayların uzatılarak sürdürülmesi tehlikeli bir durumdur.

Sünnî bir âşık olan Kırâç Ata, iki dörtlüğü verilen deyişinde günümüzde bazı “kirli eller” tarafından bilinçli bir şekilde yapılmak istenen Alevi-Sünnî zıtlaşmalarına dikkat çekerek bunun bir oyundan ibaret olduğunu dile getirmektedir:

“Alevî gardaşım, gayret edelim
Fitne fesatlara kanmadan gardaş
Gönülden muhabbet, sohbet edelim
Hiçbir kötülüğü anmadan gardaş

Gel de buluşalım, gönül hâl evi
Ben Sünnîyim gardaş, sen de Alevî
Beraber söndürek yanan alevi
Ayrılık nârına yanmadan gardaş” (Türkan, 2016: 321).

Toplumunu uyarmak göreviyle şiirler kaleme alan âşık, kimi düşünce sahiplerinin neyi amaçlayarak hareket ettiğini halka anlatmakta ve onları uyanık olmaya davet etmektedir. “Yanan ateşin söndürülmesi” metaforu; olayların çözülmesi, birlik ve beraberliğin galip gelmesi ve pişman olunacak durumların önüne geçilmesi adına kullanılmıştır.

SONUÇ

Âşıklık geleneğinde bir âşığın toplumdan soyutlanarak şiirlerini kaleme alacağı düşünülemez. Halkın duygu ve düşüncelerinin aktarılmasına şiirleriyle olanak sunan âşık, bu yönüyle toplum tarafından benimsenmektedir. Halkın içinden biri olan âşık, yaşanan olay ve durumlara duyarsız kalmayarak kalemine sarılmış, insanların yaşadıklarını kültürel değerlere uygunluk/uygunsuzluk bakımından kimi zaman desteklemiş kimi zaman yermiştir.

İnsanların düşünüş ve bakış açılarını etkileyen ideoloji, kişilere gerçekliği göstermek için çerçevesiz bir gözlük sunmaktadır. Yeni bir bakış açısı sunan ideoloji, gerçekliği temsil etmektedir. Bu gerçeklik çeşitli davranış ve faaliyetleri belli bir düzen çerçevesinde sürdürmeyi gerekli kılmaktadır. Toplumsal olanı ideolojik bakış açısıyla işleyen âşığın şiirlerini bu bakımdan metafordan bağımsız düşünemeyiz. Olanı olduğu gibi anlatma yoluna giden âşık, bunu ideolojik düşünceyle yaparken olanı çeşitli metaforlar kullanarak anlatmayı da tercih etmektedir.

Şiirlerinde; toplumsal değerleri yücelten, toplumun aksayan yönlerini ele alan, kitlesel yapıların çıkar çatışmalarını gösteren, düşünce ve inanç yapılarının halkı ne derece etkilediğini gösteren âşık, şiirlerinde bunu en üst perdeden vererek halkı uyarmaktadır. Bu gibi konuları kendine şiar edinen Kırâç Ata'nın tek derdi, toplumun huzur ve refahının devamı için çabalamaktır. Ülke üzerine oynanan oyunların niçin ve kimin için hizmet ettiğini halka anlatmak isteyen âşık, bunu en iyi bildiği yolla, şiirle yapmaktadır.

Bu çalışmada, kitleleri etkileyen düşüncelerin, halkı ne boyutta etkilediği ve topluma ne gibi zararlar verdiği Âşık Kırâç Ata'nın şiirlerinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada, edebiyat, şiir, ideoloji ve metafor arasındaki bağ verilerle Âşık Kırâç Ata'nın şiirlerinde söz konusu edilen ilişkinin izleri sürülmüştür. Atışmalarla beraber toplam yüz yetmiş şiiri olan Kırâç Ata'nın konuyu örneklendirmesi amacıyla seçilen dokuz şiiri üzerinden ideolojik yaklaşımı verilmek istenmiştir. Şiirlerinde kullandığı metaforik anlatımlar ele alınarak âşığın böyle bir anlatıma niçin başvurduğu açıklanmıştır. Hemen her konuda şiiri bulunan âşığın insanlara istikamet vermeye yarayan birer

“harita” olarak görülen ideolojiyi benimsediği ve şiirlerinde de bunu sergileyecek metaforik anlatımlara başvurduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Allardt, E. (1971). *Finland: Institutionalized radicalism decline of ideology*. Adline Atherton.
- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İthaki Yayınları.
- Bilgin, A. A. (2020). Yunus'un Sözü. *Türk Dili*, 69 (819), 30-34.
- Çetin, H. (2007). Totaliterizm: İdeolojik kökenleri ve toplumsal inşa araçları. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1), 16.
- Daşcıoğlu, Y. (2015). Dilin içinde dil, doğanın içinde perde: Şiirde metafor ve imge. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 109 (767), 167-173.
- Demir, C. ve Karakaş Yıldırım, Ö. (2019). Türkçede metaforlar ve metaforik anlatımlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (4), 1085-1096. doi.org/10.32709/akusosbil.599335
- Dursun, Ç. (2001). *Tv haberlerinde ideoloji*. İmge Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2002). Öteki kuram. Erk Yayınları.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş*. Bilim ve Sanat.
- Gramsci, A. (1997). *Hapishane defterleri: Felsefe ve politika sorunları, seçmeler*. Belge Yayınları.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. Liberte Yayınları.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2015). *Metaforlar, hayat, anlam ve dil*. İthaki Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). *Din ve ideoloji*. İletişim Yayınları.
- Öztürk, C. (2007). Marksizm'de ideoloji tartışmaları. *Sosyoloji Notları*. (2), 64-73.
- Turan, O. (1996). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. Boğaziçi Yayınları Kültür.
- Türkçe Sözlük* (2019). Türk Dil Kurumu Yayınları
- Türk, B. H. (2010). *İdeoloji siyaset*. Opus Yayınları.
- Türkan, H. K. (2016). *Âşık Kırâç Ata (Ekrem Kırâç)'nın hayatı, sanatı ve şiirleri*, Kömen Yayınları.